

XII. MAGYAR FÖLDRAJZI KONFERENCIA

A FÖLDRAJZTUDOMÁNY VÁLASZAI A KOMPLEX KÖRNYEZETI ÉS TÁRSADALMI KIHÍVÁSOKRA

A FENNTARTHATÓSÁG DIMENZIÓI A VÁROSI TÉRBEN

- A közösségi tervezés hatása a zöld átállással kapcsolatos lakossági attitűdökre
Szegeden – *Nagy Gyula*
- A fenntartható fogyasztás intézményei: egy nyolc országra kiterjedő kutatás
tanulságai – *Szabó Mariann*
- Európai kis- és középvárosok a fenntarthatóság útján: mintázatok az Európa Zöld
Levele díj alapján – *Schmeller Dalma*
- A környezeti szegregáció vizsgálata Budapesten a Környezetminőség Index
segítségével – *Csomós György, Kovács Zoltán, Farkas Jenő Zsolt*
- Zöldút mint komplex helyi gazdaságfejlesztési eszköz – tapasztalatok a hazai
esettanulmányok tükrében – *Varga Ágnes*
- A városfejlesztés demokratizálása: közösségi alapú és kooperatív megközelítések
Budapesten és Berlinben – *Tuza Benedek*

A KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS HATÁSA A ZÖLD ÁTÁLLÁSSAL KAPCSOLATOS LAKOSSÁGI ATTITÚDÖKRE SZEGEDEN

Nagy Gyula

Szegedi Tudományegyetem, Társadalomföldrajz Tanszék

Az 2019-ben elindított Európai Zöld Megállapodás (EGD) egy komplex, az éghajlatváltozás mérséklését és egy igazságos, méltányos átmenetet célzó Uniói kezdeményezés, amely azonban földrajzilag erősen differenciált hatásokat generál. A környezeti stressznek jobban kitett, valamint gazdasági és technológiai szempontból kevésbé fejlett térségek hátrányos helyzetbe kerülhetnek. Ez a folyamat igazságtalan helyzetet eredményez, melynek hosszútávon is tovagyűrűző hatásai vannak a zöld átmenet sikerességére. A társadalmi elfogadottság és aktív lakossági részvétel elengedhetetlen a zöld célok megvalósításához, hiszen ez úton lehetséges a szakpolitikai célkitűzéseket az adott lokalitás sajátos viszonyaihoz illeszteni. Ugyanakkor, különösen a poszt szocialista országokban – így Magyarországon is – a városfejlesztési gyakorlatban továbbra is jelentős kihívást jelent a lakossági részvételhez kapcsolódó demokratikus innovációk adaptálása és a részvételi mechanizmusok intézményesítése, mivel ezek társadalmi és intézményi beágyazottsága még nem tekinthető kiforrottnak.

A kutatás célja annak vizsgálata volt, hogy a lokális participatív városfejlesztési technikák alkalmazása miként járul hozzá a lakossági attitűdök változásához, és hogyan segítik elő a zöld átállás társadalmi elfogadottságát és érthetőségét.

A kutatás empirikus alapját az első szegedi közösségi gyűlésen végzett kérdőíves panelvizsgálat adja, ahol a résztvevőket területi és népessékvóta alapján választottuk ki szegedi irányítószámok és lakossága alapján. A résztvevő 40 fő 1040 háztartásnak küldött felkérőlevélre adott válaszok alapján került kiválasztásra. A kétnapos esemény során a közösségi gyűlés résztvevői közösen dolgoztak előre meghatározott várostervezési feladatokon és zöld átállással kapcsolatos dilemmákon facilitált környezetben.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a részvétel szignifikáns változást eredményezett a klímaadaptációhoz és zöld átálláshoz kapcsolódó attitűdökben. Az eredmények arra utalnak, hogy az Uniói zöld átállás irányelveinek és befektetési eszközeinek társadalmi beágyazása lokális szinten, kis lépésekben valósítható meg, amely hangsúlyozza a helyi földrajzi kontextus és a participáció fontosságát a szakpolitikai tervezésben és megvalósításban.

A FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS INTÉZMÉNYEI: EGY NYOLC ORSZÁGRA KITERJEDŐ KUTATÁS TANULSÁGAI

Szabó Mariann

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Környezetgazdaságtan és
Fenntartható Fejlődés Tanszék*

A Fenntartható Fejlődés 2030-ig szóló Menetrendjének 2015-ös elfogadása az ENSZ valamennyi tagállama részéről új fejezetet nyitott a fenntarthatóság felé irányuló globális együttműködésben és partnerségben. Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) becslése szerint 2022-ben a világ népességének 57%-a élt városi területeken. A 12. számú SDG (fenntartható fogyasztás és termelés) városi megvalósítását elősegíti a körforgásos gazdaság előmozdítása, amely – Shahzabeen és munkatársai (2023) szerint – a hulladék- és szennyezéscsökkentésen, valamint a termékek és anyagok újrahasználatán keresztül szoros kapcsolatban áll az SDG 12 célkitűzéseivel. Az „Urban Agenda for the EU” szintén prioritásként kezeli a körforgásos gazdaságot. Emellett a 2020-as európai várospolitika is kiemelten foglalkozik a témával: az Új Lipcsei Charta – The transformative power of cities for the common good – hangsúlyozza a körforgásos gazdaság városi szintű megvalósításának szükségességét. A BME Környezetgazdaságtan és Fenntartható Fejlődés Tanszéke 2023 májusa óta vesz részt a német Szövetségi Környezetvédelmi Ügynökség által koordinált, nyolc országot felölelő Interreg CENTRAL EUROPE projektben, amely a városok fenntartható életmódját támogató szerepét vizsgálja és értékeli. A projekt keretében készült el egy szabadon hozzáférhető online virtuális kiállítás, amely a partnerországokban beazonosított jó gyakorlatokat – például újrahasználati központok, csomagolásmentes üzletek, helyi termékértékesítés, fenntartható üzleti modellek, közösségi bevonás – mutatja be. A projekt keretében kutatás, tapasztalatcseré és kísérleti programok is megvalósulnak a fenntartható fogyasztás és a körforgásos életmód terjesztésére. A BME kísérleti projektjének célja, hogy felhívja a figyelmet a fenntartható fogyasztás újszerű formáira, támogassa a tudásmegosztást, és erősítse a fenntartható üzleti modellezéshez kapcsolódó kompetenciákat különböző előadások, workshopok, valamint egy, a 2024/2025 II. félévében meghirdetett egyetemi kurzus révén a Living Lab módszertana szerint. Az előadás az európai együttműködési projekt főbb eredményeit és a BME kísérleti projektjének tapasztalatait mutatja be.

EURÓPAI KIS- ÉS KÖZÉPVÁROSOK A FENNTARTHATÓSÁG ÚTJÁN: MINTÁZATOK AZ EURÓPA ZÖLD LEVELE DÍJ ALAPJÁN

Schmeller Dalma

Széchenyi István Egyetem, Alkalmazott Fenntarthatóság Tanszék

Napjaink egyik legégetőbb kihívása a városok fenntartható és zöld jövőjének megteremtése, különösen az Európai Unió kontextusában, ahol a városi népesség aránya körülbelül 75%-ra tehető. A városok különleges szerepet töltenek be a klímaváltozásban, hiszen elszennvedői és kulcsszereplői is egyben. Az Európai Unió városfejlesztési politikájában ezért kiemelt helyet kapnak a városi fenntarthatósági célkitűzések. Ennek egyik eszköze az Európa Zöld Fővárosa és az Európa Zöld Levele díj (továbbiakban EZL), amelyek közül jelen tanulmányban az EZL díj szerepel, ami a kis- és közepes méretű európai városokat kívánja ösztönözni környezeti teljesítményük javítására. A díj 2015-ös kezdete óta három magyar város is jelentkezett, ugyanakkor egyikük sem került be a döntőbe. Jelen kutatás célja, hogy az EZL díj indikátorkészletét alkalmazva feltárja, hogy a vizsgálatokban szereplő 18 nyertes város milyen karakterű város csoportokat alkotnak a környezeti fenntarthatóság dimenziójában. A kutatásban alkalmazott 18 indikátor alapján Multiple Factor Analysis módszer került lefuttatásra, mely alapján négy dimenzió jött létre. Ezen értékek mentén klaszterelemzés készült, amely lehetővé tette az egyes városok hasonlóságainak, különbségeinek és térbeli mintázatainak kimutatását. A klaszterek elemzése alapján elmondható, hogy bár a vizsgált városok különböző régiókból származnak, bizonyos típusok térben is jól lehatárolhatóak, azonban léteznek egyedi karakterisztikát mutató városok is.

A KÖRNYEZETI SZEGREGÁCIÓ VIZSGÁLATA BUDAPESTEN A KÖRNYEZETMINŐSÉG INDEX SEGÍTSÉGÉVEL

Csomós György¹, Kovács Zoltán², Farkas Jenő Zsolt³

¹*Debreceni Egyetem, Műszaki Kar, Építőmérnöki Tanszék*

²*Szegedi Tudományegyetem, Társadalomföldrajz Tanszék*

³*HUN-REN KRTK RKI, Alföldi Tudományos Osztály*

A városokban tapasztalható társadalmi és lakóhelyi szegregáció mérséklése komoly kihívás, amit például az is jól mutat, hogy az ENSZ és az Európai Unió is fontos célokként jelöli meg őket. A globális klímaváltozás következményeként a szegregáció egy eddig kevesebb figyelmet kapott formája, a környezeti szegregáció is válaszokat igényel. Kutatások igazolják, hogy az etnikai kisebbségek, a bevándorlók és az alacsony keresetűek gyakran a városok elkülönült területein élnek, fizikai izolációjukat pedig tovább súlyosbítja a rossz minőségű lakókörnyezet, például a fák és a lombkorona fedettség hiánya, a burkolt felszínek nagy aránya és a magas felszíni hőmérséklet. Mindemelett a marginalizált lakosság gyakran nem fér hozzá jó minőségű városi zöldterületekhez, többek között parkokhoz és játszóterekhez. Kutatásunk során egy új összevont mutatószámot alkottunk, a Környezetminőség Indexet (KMI), amelynek célja a lakóterületi környezetminőség kvantitatív értékelése és segítségével a környezeti szegregáció kimutatása. A KMI-t budapesti esettanulmányon teszteltük. Eredményeink szerint az alacsony jövedelmű emberek döntően alacsony KMI értékkel rendelkező területeken élnek, amelyek közül több is teljesíti a környezeti szegregáció feltételeit. Ezzel szemben a magas jövedelmű csoportok jellemzően magas KMI értéket mutató területeken élnek, bár a minta nem teljesen egyértelmű. Ennek alapvetően az az oka, hogy sokan közülük alacsony környezetminőségű városrészekben élnek, a munkahely közelségének vagy a városi szolgáltatások elérhetőségének preferálása miatt. Az eredmények rámutatnak a környezeti szegregáció jelenségére és egyúttal komplexitására is, illetve a hagyományos anti-szegregációs programok és esélyegyenlőségi tervek hiányosságaira, részben azok korszerűtlenségére.

ZÖLDÚT MINT KOMPLEX HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI ESZKÖZ – TAPASZTALATOK A HAZAI ESETTANULMÁNYOK TÜKRÉBEN

Varga Ágnes

*Budapesti Corvinus Egyetem, Fenntartható Fejlődés Intézet, Gazdaságföldrajz és
Városfejlesztés Tanszék*

A zöldút (greenway) koncepciója olyan közlekedési, ökológiai és kulturális összekötő útvonalakat jelöl, amelyek egyszerre képesek közösségi, környezeti és gazdasági célokat szolgálni. Magyarországon a zöldút-módszertan a 2000-es évek elején jelent meg, és különböző térségekben – civil és önkormányzati kezdeményezések nyomán valósultak meg projektek. Az esettanulmányok – köztük a Bódva-völgyi Zöldút, a Mesés Hetés Zöldút és Nógrádi Zöldutak – bepillantást engednek abba, hogyan alakult ez a kezdeményezés hazai környezetben, milyen sikereket és milyen strukturális nehézségeket hozott a megvalósítás.

A zöldutak komplexitásuk révén különösen alkalmasak arra, hogy több terület – például helyi gazdaságfejlesztés, ökoturizmus, közösségfejlesztés, örökségvédelem, vagy zöldinfrastruktúra-fejlesztés – között kapcsolóként működjenek. Az esettanulmányok alapján a programok sikeressége erősen függött attól, hogy mennyire sikerült valódi helyi partnerségeket építeni, valamint a közösségi tervezés logikáját hosszú távon fenntartani. Számos térségben a zöldutak elősegítették a helyi termékek piacra jutását, turisztikai szolgáltatások kialakulását és a táji identitás erősödését.

A téma aktualitását növeli, hogy a 282/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet már meghatározza a települési zöldinfrastruktúra követelményeit, és a zöldutak – mint ökoszisztéma-szolgáltatásokat nyújtó, közlekedési és közösségi terek – új lehetőségeket kapnak a területi tervezés és támogatáspolitikai rendszerében. A tanulmány célja, hogy a zöldutak fejlesztésében rejlő potenciált a hazai példák fényében értelmezze, és hozzájáruljon a fenntartható vidék- és településfejlesztésről szóló szakmai diskurzushoz.

A VÁROSFEJLESZTÉS DEMOKRATIZÁLÁSA: KÖZÖSSÉGI ALAPÚ ÉS KOOPERATÍV MEGKÖZELÍTÉSEK BUDAPESTEN ÉS BERLINBEN

Tuza Benedek

ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajz Tanszék

HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet

Nagyvárosaink egyik legfontosabb eleme a pezsgő kulturális és közösségi élet. A klasszikus értelemben vett kulturális városfejlesztés eszközei Budapesten sem számítanak újkeletűnek. Azonban eddig az erre épülő projektek döntően olyan beavatkozásokat jelentettek, amelyek kizárólag a magas kultúra intézményeit és szolgáltatásait tekintették kívánatosnak - például művészeti intézményeket, kávézókat, galériákat, színházakat, éttermeket stb. Ezen mozzanatok szinte minden esetben a szubkulturális tér szűkülését, presztízvesztését és a közösségek részleges vagy teljes felbomlását jelentik. Annak érdekében, hogy megőrizzük városaink közösségeit és kiaknázzuk kreatív potenciáljukat, elengedhetetlen az olyan várospolitikai keretek létrehozása, amelyek támogatják az önszerveződést, és közösségi alapokra helyezik a döntéshozatalt.

2024 őszén részt vettem egy rövidtávú Erasmus-úton Berlinben, ahol számos szakértői interjún és beszélgetésen keresztül nyertem betekintést abba, hogy miként működik ez a kooperáció az éjszakai kultúra szervezeteinek érdekvédő munkáján keresztül. Olyan együttműködési minták és placemaking gyakorlatok rajzolódtak ki, amelyeknek a hazai szakma is nagy hasznát venné; ráadásul a Város és Folyó Egyesület Hengermalom-projektje a XI. kerületben Magyarországon elsőként ülteti gyakorlatba a fentebb vázoltakat. Ennek megfelelően kutatásom vizsgálati fókusza a Budai Hengermalom és a berlini RAW-Gelände, két közösségi alapú, független, ösztönművészeti tér jellemzése és összehasonlítása.

A jelenleg kezdeti szakaszában lévő kutatás a közösségi terek városfejlesztésben betöltött szerepére és önkormányzatokkal való kapcsolatára helyezi a hangsúlyt. A helyi civilekkel és aktivistákkal létesített kooperáció nemcsak a fejlesztések hatékonyságát, hanem legitimációját is növeli; ha ugyanis bevonjuk a lakosságot a döntéshozatali folyamatokba, azzal érdekeltté is tesszük környezetének megóvásában. Az elemzés során a következő kérdésekre keresem a választ: milyen hatással vannak a független közösségi terek a városfejlesztési folyamatok demokratizálására Budapesten és Berlinben? Hogyan tudjuk hasznosítani a közösségalapú és kooperatív megközelítéseket a hazai városfejlesztésben? A vizsgálat kiemelten fontos a hazai szakpolitika számára, hiszen az imént leírt folyamatokról és városi terekről tudomásom szerint még nem született részletekbe menő publikáció hazánkban.